

O'ZBEKISTON HUDUDLARIDA BANDLIKNING IQTISODIY O'SISHGA NISBATAN ELASTIKLIGI TAHLILI

Ganiyev Baxtiyor Zulfiqor o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
tayanch doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston hududiy birliklari faoliyat yuritayotgan korxona va tashkilotlarning har 1000 kishiga to'g'ri kelishiga ko'ra quyi, o'rtachadan past, o'rta, o'rtachadan yuqori hamda yuqori kabi guruhlangan. Olingan natijalarga ko'ra, eng yomon natijalar Surxondaryo hamda Qashqadaryo, eng yaxshi natija esa Toshkent shahriga tegishli. Shuningdek, ayol va erkak ishchi kuchi bandligining iqtisodiy o'sishga ta'sirchanligi tahlil etilgan. Unga ko'ra, ayollar bandligining iqtisodiy o'sishga ta'sirchanligi erkaklar bandligiga nisbatan doimiy ravishda hamda hududlar bo'yicha ham pastroq ko'rsatkichga ega ekanligini kuzatildi.

Kalit so'zlar. bandlik, ayollar bandligi, erkaklar bandligi, elastiklik, iqtisodiy o'sish.

АНАЛИЗ ЭЛАСТИЧНОСТИ ЗАНЯТОСТИ ОТ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА В РЕГИОНАХ УЗБЕКИСТАНА

Ганиев Бахтияр Зульфикар угли

Ташкентский государственный экономический университет
Базовый докторант

Аннотация. В данной статье территориальные единицы Узбекистана сгруппированы по количеству действующих предприятий и организаций на 1000 человек населения как ниже, ниже среднего, средние, выше среднего и высокие. По полученным результатам худшие результаты у Сурхандарьинской и Кашкадарьинской областей, а лучший результат у города Ташкента. Также анализируется эффективность занятости женской и мужской рабочей силы на экономический рост. По его данным, было замечено, что влияние женской занятости на экономический рост стабильно ниже, чем мужской, в том числе по регионам.

Ключевые слова. занятость, женская занятость, мужская занятость, эластичность, экономический рост.

ANALYSIS OF THE ELASTICITY OF EMPLOYMENT TO ECONOMIC GROWTH IN THE REGIONS OF UZBEKISTAN

Ganiyev Bakhtiyor Zulfikar ugli

Tashkent State University of Economics
doctoral student

Abstract. In this article, the territorial units of Uzbekistan are grouped according to the number of operating enterprises and organizations per 1000 people as lower, lower than average, medium, higher than average and high. According to the obtained results, the worst results belong to Surkhondaryo and Kashkadarya, and the best result belongs to the city of Tashkent. Also, the effectiveness of female and male labor force employment on economic growth is analyzed. According to it, it was observed that the influence of women's employment on economic growth is consistently lower than that of men's employment and also by regions.

Keywords. employment, female employment, male employment, elasticity, economic growth.

Kirish:

Barcha davlatlar iqtisodiyotida iqtisodiy o'sish ijobiy holat sifatida qaraladi. Ammo iqtisodiy o'sishning bandlikdagi o'sish bilan birgalikda kuzatilmasligi iqtisodiyotda yashirin muammolar mavjudligini bildiradi. Bunday holat mavjudligini kuzatish yo'llaridan biri ishchi kuchi bandligidagi o'zgarishning iqtisodiy o'sishdagi o'zgarishga ta'sirchanlik koeffitsienti hisoblanadi.

Mamlakatimizda doimiy ravishda ishsizlik holatini yuzaga keltirayotgan omillardan biri - ishchi kuchiga bo'lgan talab va uning taklif o'rtasidagi nomutanosiblikdir. Boshqacha aytganda, ishchi kuchi bozoriga ilk qadamlarini qo'yayotgan yoshlar, aholining yuqori malaka talab etadigan ishlarga mos ravishda malaka va tajribaga ega emasligi kabi omillarning mavjudligini sabab sifatida ko'rsatish mumkin. Zamonaviy iqtisodiy taraqqiyot sababli ish beruvchilar tomonidan yuqori malakali, zamonaviy bilimlarga ega va yetarli tajribaga ega kadrlarni talab oshib bormoqda.

O'zbekiston 2040-yilgacha ijobiy demografik dividend yaratadigan juda katta vaqt gorizontiga ega. Ishchi kuchi resursi soni bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Markaziy Osiyo mintaqasida yetakchi o'ringa ega bo'lib, ularning

► **Mehnat bozori munosabatlari**

hududlarda samarali bandligi ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy taraqqiyotga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, ishchi kuchi taklifi va unga bo'lgan talabni har tomonlama mutanosiblashtirish dolzarb muammo hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi:

Ish bilan bandlikning iqtisodiy o'sishga nisbatan elastikligi bu bandlikning iqtisodiy o'sishdagi foizli o'zgarishga nisbatan ta'sirchanligini o'lchaydigan ko'rsatkich. Asaf Ibne and Syed Abul, (2023) va Basu and Das (2016) larning tadqiqotlariga ergashgan holda ushbu ko'rsatkichni tahlil etamiz. Bandlik elastligini yaxshiroq anglash uchun biz ayollar hamda erkaklarning ish bilan bandligini hududlar kesimida hududiy yalpi ichki mahsulotdagi o'zgarishga nisbatan ta'sirchanligini alohida tahlil etdik. Hududlarni esa, har ming kishiga to'g'ri keluvchi korxona va tashkilotlar soniga ko'ra quyi, o'rtadan past, o'rta, o'rtadan yuqori hamda yuqori darajada kabi guruhlab oldik. Ushbu metodlarni quyidagi paragraflarda batafsil izohlab o'tamiz.

Bandlikning iqtisodiy o'sishga nisbatan elastikligini quyidagi tenglik orqali aniqlayiz:

$$\eta = \frac{\frac{\Delta E}{E}}{\frac{\Delta Y}{Y}} = \frac{\Delta E}{\Delta Y} \times \frac{Y}{E}$$

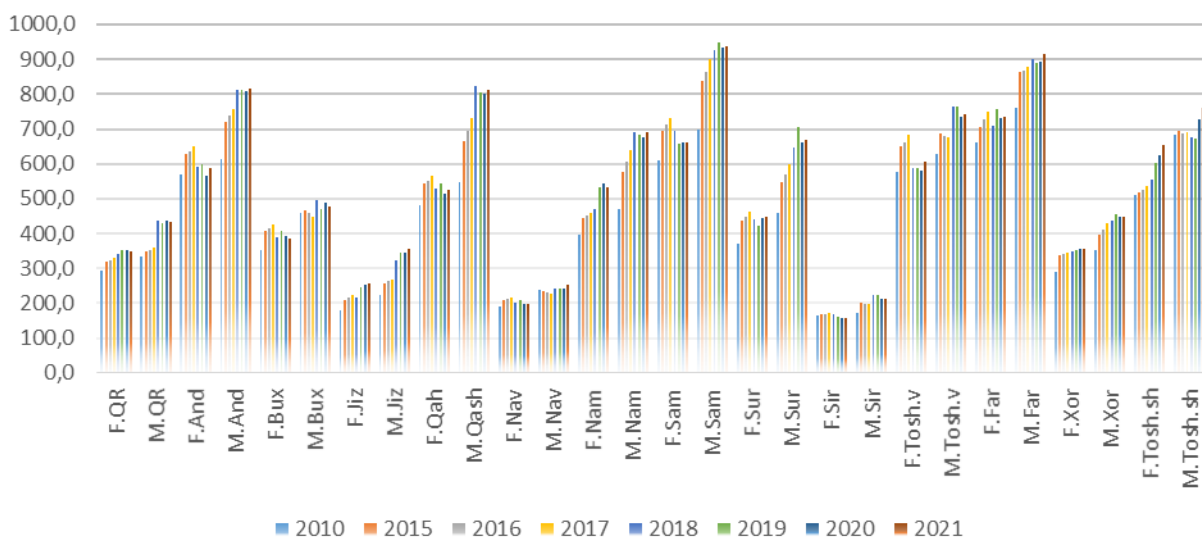
Bu yerda:

E-bandlik, Y-yalpi ichki mahsulot, ΔE -bandlikdagi o'zgarish, ΔY -yalpi ichki mahsulotdagi o'zgarish. Metodologiya hududlardagi bandlikning iqtisodiy o'sishga nisbatan ta'sirchanligi bo'yicha trendlarini tahlil qilishni maqsad qilgan.

Tasavvur qilamiz n ta hudud mavjud, natijada quyidagicha tenglikni hosil qilamiz:

$$E = \sum E_i \quad Y = \sum Y_i$$

Tahlil va natijalar:

1-rasm. O'zbekiston hududlarida erkak hamda ayol ishchi kuchi faollik darajasi (ming kishi).

Yuqoridagi 1-rasm ma'lumotlariga asosan O'zbekiston hududlarida erkak hamda ayol ishchi kuchi faollik darajasi bir birlik farqlilik kasb etadi. Birinchidan, hududlardagi aholi sonidagi farq buni taqozo etadi. Ikkinchidan, hududlardagi infratuzilmalarning rivojlanganlik darajasi, ish o'rinlarining ishchi kuchi taklifiga nisbatan taqchilligi va tarixiy shart-sharoitlar kabi omillar sabab farqlar kuzatilishi mumkin.

2021-yilning so'nggi dekasida Samarqand viloyatida ayollar ishchi kuchi taklifi sezilarli darajada oshganini erkaklarda esa berilgan davrning birinchi yarmidagi stabillikdan keyin ikkinchi besh yillikda o'sish kuzatilgan ammo stabillik saqlanib qolgan. Andijon viloyatida ishchi kuchi taklifi ayollarda umumiy hisobda pasaygan bo'lsa, erkaklarda anchagina o'sish kuzatilgan. Buxoro hamda Navoiy viloyatlarida umumiy olganda ishchi kuchi taklifidagi o'zgarish salbiy tendensiyaga ega bo'lgan bo'lsa, Jizzax, Namangan, Farg'ona hamda Xorazm viloyatlarida ikkala jins vakillari bo'yicha natijalar ijobiylik kasb etib, yuqori o'sishga erishgan. Qashqadaryo, Surxondaryo hamda Toshkent viloyatlarida ishchi kuchi taklifining ayollar qismida pasayish kuzatilgan bo'lsa, erkaklar qismi o'sishga erishgan. Toshkent shahrining boshqa hududiy birliklardan farqli jihati shundaki, birinchidan, boshqa hududlarda ayollarning iqtisodiy faolligi pasaygan yoki deyarli o'zgarishsiz qolganda poytaxtda keskin o'sish yuzaga kelgan, ikkinchidan, erkaklarning iqtisodiy faolligi boshqa hududlarga o'xshamagan holda kamaygan.

Miqdor jihatdan ishchi kuchiga bo'lgan talab va taklifning o'zaro mutanosibligi tahlilini quyidagi har 1000 kishiga korxona va tashkilotlarning hududlar bo'yicha to'g'ri kelishini ifodalovchi 1-jadval orqali ko'ramiz.

1-jadval

O'zbekiston Respublikasida hududlar bo'yicha korxona va tashkilotlarning har 1000 kishiga to'g'ri kelishi (2022-y)

Hududlar	Korxona va tashkilotlar (har 1000 kishiga)	Aholi soni	Korxona va tashkilotlari soni
O'zbekiston Respublikasi	15,0	35271,3	528929
viloyatlar			
Surxondaryo	10,3	2743,2	28291
Qashqadaryo	10,6	3408,3	36168
Namangan	11,4	2931,1	33422
Samarqand	11,6	4031,3	46667
Farg'ona	12	3896,4	46622
Andijon	12,4	3253,5	40474
Xorazm	13,1	1924,2	25160
Jizzax	15,7	1443,4	22714
Buxoro	15,8	1976,8	31160
Toshkent	17,1	2939,7	50296
Sirdaryo	18,1	878,6	15920
Navoiy	22	1033,9	22711
Toshkent shahri	36,9	2862,4	105603

Yuqoridagi jadvaldan ko'rinadiki, hududlar kesimida har ming kishiga to'g'ri keluvchi korxona va tashkilotlar soni bo'yicha ko'rsatkich notekis joylashgan. Mazkur ko'rsatkich O'zbekiston Respublikasi uchun 15 tani tashkil etgan bo'lsa, Qoraqalpoqiston Respublikasida esa undan 3 punktga past natija ko'rsatmoqda. Qolgan hududlarga qaraydigan bo'lsak, Toshkent shahri eng yuqori ko'rsatkichga ega bo'lib, Respublika ko'rsatkichidan deyarli 2,5 barobar, eng yaxshi natijaga ega viloyatdan esa 2 karra yuqoridir (36,9 ta). 12 ta viloyatdan 5 tasi Respublikadan yuqori 7 tasi esa past ko'rsatkichga ega. Hududlarni Respublika ko'rsatkichiga nisbatan quyidagicha guruhlash mumkin:

2- jadval

Hududlarning har 1000 kishiga to'g'ri keluvchi korxona va tashkilotlar bo'yicha guruhlanishi

Guruhlar	
quyi	Surxondaryo Qashqadaryo Namangan Samarqand
o'rtachadan past	Farg'ona Andijon Xorazm
o'rta	Jizzax Buxoro Toshkent
o'rtachadan yuqori	Sirdaryo Navoiy Toshkent shahri
yuqori	Surxondaryo

3-jadval

O'zbekiston hududlari bo'yicha erkak hamda ayollarning iqtisodiy o'sishga nisbatan elastikligi koeffitsientlari

Hududlar	Elastiklik							
	2006-10 yy		2011-16 yy		2017-21 yy		2022 y	
	Ayol	erkak	ayol	erkak	ayol	Erkak	ayol	erkak
Respublika	0.058	0.095	0.117	0.107	-0.048	0.053	0.061	0.060
Surxondaryo	-0.001	0.275	0.176	0.181	-0.014	0.061	0.025	0.025
Qashqadaryo	0.089	0.124	0.178	0.208	0.033	0.185	0.024	0.024
Namangan	0.075	0.119	0.095	0.188	0.060	0.104	-0.018	-0.018
Samarqand	0.079	0.125	0.124	0.150	-0.169	0.052	0.148	0.148
Farg'ona	0.100	0.103	0.109	0.085	-0.400	0.023	0.111	0.111
Andijon	0.527	1.525	0.780	1.199	1.784	0.368	0.999	1.00

► **Mehnat bozori munosabatlari**

Xorazm	0.044	0.149	0.111	0.131	-0.034	0.049	0.102	0.102
Jizzax	-0.001	2.806	0.150	0.915	0.084	2.022	-0.047	0.999
Buxoro	-0.539	2.513	7.896	-4.825	6.051	-3.707	0.997	1.001
Toshkent	0.088	0.092	0.137	0.031	-0.083	0.000	-0.105	-0.105
Sirdaryo	0.086	0.115	0.055	0.089	-0.160	-0.086	0.013	0.013
Navoiy	-0.012	1.901	0.115	-5.109	-0.066	-1.950	-0.006	0.989
Toshkent shahri	0.037	0.007	0.027	-0.003	0.145	0.120	0.194	0.194

Yuqoridagi jadval ma'lumotlariga ko'ra, o'rganilayotgan muddat 4 vaqt oraliqlarini o'z ichiga olgan. Umumiy holatda ayollar bandligining iqtisodiy o'sishga ta'sirchanligi berilgan vaqt oraliqlari hamda hududlar bo'yicha erkaklarga qaraganda yomonroq va hattoki salbiy ko'rsatkichga ega bo'lgan.

Birinchi vaqt oralig'ida viloyatlar orasida Andijon viloyatining nominal yalpi hududiy mahsuloti boshqalarga nisbatan ayollar bandligi uchun ko'proq imkoniyatlar yaratgan va elastiklik koeffitsienti 0,527 tashkil etgan. Erkaklar uchun Jizzax hamda Buxoro viloyatlarida eng yuqori ko'rsatkichlarni kuzatish mumkin (mos ravishda 2,806 va 2,513).

2011-2016-yillar oralig'ida ayollar uchun eng ko'p ish imkoniyatlarini Buxoro viloyatining nominal yalpi hududiy mahsuloti, eng pastini esa Toshkent shahri yaratgan. Erkaklar ish bilan bandligining nominal yalpi hududiy mahsulotga nisbatan elastikligi Buxoro hamda Navoiy viloyatlarida mos ravishda -4.825 va -5.109 lar bilan eng yomon ko'rsatkichni namoyon etgan.

Yangi davrda faoliyat yuritayotgan korxona va tashkilotlarning har ming kishiga to'g'ri kelishi bo'yicha quyi darajadagi Surxondaryo, o'rtadan past darajadagi Samarqand hamda Farg'ona, o'rta darajadagi Xorazm, o'rtadan yuqori darajadagi Toshkent, Sirdaryo hamda Navoiy viloyatlarining yalpi hududiy mahsulotlaridagi o'zgarish ushbu hududlardagi ayol ishchi kuchlari uchun ishlash imkoniyatlariga ijobiy ta'sir etmadi. Ya'ni, 2017-2021-yillar oralig'ida Surxondaryo viloyatining nominal yalpi hududiy mahsuloti har 1% ga oshganda Surxondaryolik ayollar bandligida -0.048% pasayish kuzatildi. Ushbu ko'rsatkich Samarqand, Farg'ona, Xorazm, Toshkent, Sirdaryo hamda Navoiy viloyatlarida mos ravishda -0.169%, -0.400%, -0.034%, -0.083%, -0.160% va -0.066% ni tashkil etgan. Erkaklar bandligidagi o'zgarishning Buxoro, Sirdaryo hamda Navoiy viloyatlarining yalpi hududiy mahsulotlaridagi o'zgarishga nisbatan elastikligida salbiy holatni kuzatish mumkin (mos ravishda -3.707%, -0.086%, -1.950%).

2022-yilda esa Navoiy viloyatida iqtisodiy o'sishi ayollar uchun ham erkaklar uchun ham, Jizzax viloyatida ayollar uchun, Toshkent viloyatida ikkala jins vakillari uchun, Navoiy viloyatida faqat ayollar uchun ishlash imkoniyatlarini oshirmagani kuzatildi. Respublika bo'yicha ayollar hamda erkaklar natijalari 2022-yilda ijobiylik kasb etib, deyarli tenglik namoyish etgan.

2-rasm. O'zbekiston Respublikasi bo'yicha turli davrlarda ayol hamda erkak ishchi kuchi bandligining iqtisodiy o'sishga ta'sirchanligi.

Yuqoridagi rasm ma'lumotlariga ko'ra birinchi davrda Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi sabab 2012-16-yillarga nisbatan pastroq ko'rsatkichlarni ko'rishimiz mumkin. Uchinchi, o'z ichiga COVID-19 ni ham qamrab olgan davrda umumiy bandlik elastiklik koeffitsientining ijobiy holati saqlab qolingan bo'lsada ayollar bandligining iqtisodiy o'sishga ta'sirchanligida sezilarli darajada salbiylik kuzatilgan.

Yuqoridagi 2-jadval ma'lumotlari asosida aytish mumkinki, hududlarning bunday guruhlanishida ikki xil omilni ko'rsatish mumkin:

1. Hududlardagi aholi soni
2. Hududlarda infratuzilmaning rivojlanganligi

Birinchi guruhga kiritilganligining sababi sifatida Qashqadaryo hamda Surxondaryo viloyatlari uchun mos ravishda aholi soni nisbatan ko'pligi va infratuzilmaning nisbatan past darajada rivojlanganlik omillari xos deyish mumkin. Ushbu hududlar Respublikada aholi soni bo'yicha mos ravishda 7 hamda 12 o'rinlarni band etmoqda.

Shuningdek, hududlarning har ming kishiga korxona va tashkilotlarning to'g'ri kelishi bo'yicha quyi darajadagi guruhga mansub bo'lishini boshqa hududlarga nisbatan aholisi ko'pligi bilan izohlash mumkin. Ammo ular orasida Samarqand viloyati boshqa viloyatlarga nisbatan sezilarli darajada aholi soni ko'p bo'lishiga qaramasdan yuqori ko'rsatkichga ega. Buni viloyatning infratuzilma bo'yicha ustunlikka ega ekanligi orqali izohlash mumkin.

Jizzax, Xorazm hamda Buxoro viloyatlarini katta ehtimol bilan o'rta darajadagi aholi soniga ega ekanligi sababli "o'rta darajada" guruhga kirgan deyish mumkin.

Yuqori ko'rsatkich namoyish etgan viloyatlardan Toshkent hamda Navoiy viloyatlari infratuzilmaning nisbatan rivojlanganligi va Sirdaryo viloyati aholi soni eng kamligi sababli 4 darajali guruh joy olgan deyish mumkin.

Toshkent shahrini aytish mumkinki, respublikaning poytaxti bo'lganligi sababli yuqori kapital, malakali ishchi kuchi to'planishi va juda yaxshi rivojlangan infratuzilmaga ega ekanligi kabi omillar hisobiga yuqori o'rinda.

Ushbu tadqiqot topilmalari shuni ko'rsatmoqdaki, o'rganilgan vaqt oralig'ida, 2020-yilni hisobga olmaganda Respublika bo'yicha erkak bandligining iqtisodiy o'sishga nisbatan elastikligi bo'yicha ijobiylik holatda. Ayollar bandligi esa, 2016-2021-yillar oralig'ida sezilarli darajada tebrangan hamda iqtisodiy o'sish ayollar uchun ishlash imkoniyatlarini oshirmagan.

Andijon hamda Jizzax viloyatlarining yalpi hududiy mahsulotlari erkak ishchi kuchlari uchun boshqa hududlarga nisbatan ko'proq ishlash imkoniyatlarini yaratib bermoqda.

Xulosa va takliflar:

Xulosa qilib aytish mumkin-ki, ko'pchilik iqtisodiyotlar kabi O'zbekistonda ham eng qo'llab-quvvatlashga muhtoj qatlamlardan biri ayollar bo'lib qolmoqda. Iqtisodiyotda inklyuzivlikni ta'minlash maqsadida hukumat tomonidan ayollar bandligini oshirish chora-tadbirlar samaradorligi oshirilish talab etiladi.

Shuningdek, har ming kishiga to'g'ri keluvchi faoliyat yuritayotgan korxona va tashkilotlar bo'yicha o'rtachadan yuqori toifaga kiruvchi Toshkent, Sirdaryo hamda Navoiy viloyatlarida salbiy elastik koeffitsientlari ushbu hududlar ishchi kuchi bozorida tadqiq etilishi zarur bo'lgan nomutanositliklar mavjud ekanligi sezilmoqda. Shuningdek, hukumat ish o'rinlari yaratmaydigan iqtisodiy o'sish holatlariga e'tiborli bo'lishi hamda unga qarshi bandlikka yo'naltirilgan iqtisodiy siyosatni oshirishi lozim bo'ladi. Yuqorida keltirilgan masalalar yuzasidan aniqlashtirish va takliflar ishlab chiqish uchun qo'shimcha tadqiqotlar talab etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Salim, Asaf Ibne and Basher, Syed Abul, Jobless Growth: Evidence from Bangladesh (March 28, 2023). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4402542> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4402542>
2. Basu, D., and Das, D. (2016). Employment Elasticity in India and the US, 1977-2011: A Sectoral Decomposition Analysis. *Economic and Political Weekly*, 51(10), 51-59.
3. World Bank Group "Growth and job creation in Uzbekistan: An in-depth diagnostic", 28 December 2018, 5 p
4. Pleic, M., & Berry, A. (2009). Employment and economic growth: employment elasticities in Thailand, Brazil, Chile and Argentina. *Human Sciences Research Council*, 2-47.
5. Khare, M., & Arora, S. (2023). Jobless growth in India. *Higher Education, Employment, and Economic Development in India: Problems, Prospects, and Policies*, 151.
6. Krohn-Hansen, C. (2022). *Jobless Growth in the Dominican Republic: Disorganization, Precarity, and Livelihoods*. Stanford University Press.
7. Kamal, M., & Fatima, A. (2023). Structural transformation and political economy: A new approach to inclusive growth. *Plos one*, 18(8), e0283731.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi - www.stat.uz

